

РЕЦЕНЗІЯ

завідувача кафедри спортивних ігор

Національного університету фізичного виховання і спорту України,

кандидата наук з фізичного виховання та спорту, доцента

Шутової Світлани Євгеніївни

на дисертаційну роботу Шао Чжигона «Відбір баскетболістів на етапі

спеціалізованої базової підготовки з урахуванням педагогічних та

морфологічних критеріїв»,

що подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань

01 Освіта/Педагогіка, за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт

Актуальність проблеми дослідження. Ефективність підготовки спортсменів в олімпійському спорті багато в чому залежить від правильно обраних стратегічних шляхів для подальшого вдосконалення, виявлення резервів її різних напрямків. Одним із таких напрямків є максимальна орієнтація на індивідуальні задатки та здібності спортсменів під час вибору спеціалізації, визначенні раціональної структури змагальної діяльності, побудові всієї системи багаторічної підготовки. Це, в свою чергу, потребує якісного відбору та орієнтації підготовки спортсменів на всіх етапах багаторічного вдосконалення.

Процес підготовки в баскетболі на першій стадії багаторічної спортивної кар'єри (становлення вищої майстерності) може тривати від 12 до 15 років цілеспрямованої роботи. Складна структура змагальної діяльності та велика кількість різноманітних факторів, які можуть вплинути на спортивний результат в матчі, потребують врахування різноманітних критеріїв та показників, що можуть визначити обдарованість юного спортсмена, його схильність до демонстрації високих спортивних результатів та тривалість виступів у спорті вищих досягнень.

Ключовим фактором ефективності процесу багаторічного відбору та спортивної орієнтації в баскетболі є наявність інформативних критеріїв та показників, які відображають довгострокову перспективу юного спортсмена.

З метою спортивного відбору гравців на різних етапах багаторічного вдосконалення рекомендовано використовувати нормативні параметри фізичної та техніко-тактичної підготовленості представлені в спеціальній методичній літературі (навчальна програма з виду спорту тощо). Однак, на наш погляд, існуючі сьогодні критерії відбору не відображають всього спектру значущих для баскетболу задатків та здібностей юних баскетболістів. Тести, які сьогодні використовується з селекційною метою, потребують суттєвої наукової верифікації та систематизації. Під час здійснення відбору сьогодні фактично не враховують надважливі ігрові здібності баскетболістів. Вони не мають об'єктивно метричних одиниць вимірювання (с, см, %). Ці здібності відіграють вирішальну роль для подальших спортивних звершень та можуть інколи повністю компенсувати недоліки технічної та фізичної підготовленості, невідповідність модельним антропометричним даним, тощо. Лише комплексний аналіз та оцінювання ключових сторін підготовленості гравця (враховуючи їх перспективну значущість для виду спорту на заключних етапах) із подальшим визначенням індивідуальної структури прояву та визначенням сильних і слабких ланок, дозволяє мінімізувати вірогідність здійснення стратегічної помилки під час відбору баскетболістів в першій стадії багаторічного вдосконалення.

Один із найбільш складних етапів відбору в баскетболі – це відбір на етапі спеціалізованої базової підготовки (проміжний). Це період активного росту та дозрівання організму дитини. Саме в даний період часу досить легко зробити помилку і відібрати не найбільш обдарованих спортсменів, а найбільш зрілих біологічно. Спортсмени-ретарданти значно поступаються своїм одноліткам. Потрібен час для того щоб спортсмен зміг проявити свій істинний потенціал.

Етап спеціалізованої базової підготовки в баскетболі припадає на вік 14–16 років. Цей період підготовки характеризується значним підвищенням фізичних та ігрових навантажень. Значно збільшується роль тактичної підготовки. На попередніх етапах переважна більшість тренувальних годин відводилася загальному розвитку організму та технічній підготовці. В деяких країнах світу до віку 12–13 років тактичні взаємодії гравців, які використовуються в дорослому баскетболі, заборонені офіційно, рекомендовано не здійснювати радикальний відсів дітей і переважним чином концентруватися на розвитку та вдосконаленні індивідуальних можливостей кожної дитини.

Звісно що за умови збільшення в навчально-тренувальному процесі складного матеріалу тактичної підготовки одразу ж стають помітні інтелектуальні ігрові здібності спортсменів та їх здатність до подальшого вдосконалення. В підлітковому періоді можуть проявлятися такі здібності і якості, які знаходились у рудиментарному стані на попередніх етапах підготовки. Баскетболісти, які були найрозвинутішими на попередніх етапах можуть втратити свою перевагу і зупинитися за крок від спорту вищих досягнень.

Підвищується значущість врахування майбутньої ігрової спеціалізації спортсмена. Фахівцями вказується на важливість завчасного встановлення тих задатків та здібностей юних спортсменів, які визначають перспективи ігрової діяльності в рамках певних ігрових позицій. Потрібно вже враховувати можливість гравця виконувати певні ігрові функції в тактичному малюнку гри команди, його відповідність модельним характеристикам за ключовими параметрами підготовленості, які є характерними для спортсменів високого класу.

Використання передового міжнародного досвіду та знань з проблем відбору баскетболістів на різних етапах багаторічної підготовки, поєднання їх з традиціями «української баскетбольної школи» є важливим завданням сьогодення. Саме тому, на наш погляд, проблема обґрунтування та розробки

інформативних критеріїв відбору баскетболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки є актуальною та практично значущою.

Зв'язок роботи з науковими планами, темами. Дисертаційну роботу виконано на кафедрі кіберспорту та інформаційних технологій Національного університету фізичного виховання і спорту України відповідно до Плану науково-дослідної роботи НУФВСУ на 2016–2020 рр. за темою 2.20 «Удосконалення змагальної діяльності кваліфікованих спортсменів у спортивних іграх» (№ держреєстрації 0116U001628) та Плану науково-дослідної роботи НУФВСУ на 2021–2025 рр. за темою 2.2 «Удосконалення підготовки до головних змагань макроциклу збірних команд України у спортивних іграх» (№ держреєстрації 0121U108185).

Внесок дисертанта, як співвиконавця тем, полягав в обґрунтуванні критеріїв відбору баскетболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки, розробці модельних характеристик баскетболістів за показниками, що характеризують морфологічні дані, фізичну і техніко-тактичну підготовленість, а також змагальну діяльність спортсменів, обґрунтуванні та визначенні ключових ігрових здібностей для використання під час комплексного оцінювання перспективних можливостей гравців.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. У дисертаційній роботі відповідно до теми дослідження визначено об'єкт (відбір та орієнтація баскетболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки) та предмет дослідження (педагогічні та морфологічні критерії відбору баскетболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки) що відповідають меті та завданням роботи.

Досягнення мети дослідження – обґрунтування комплексного механізму відбору та критеріїв визначення спортивної обдарованості баскетболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки з урахуванням педагогічних та морфологічних чинників передбачало вирішення таких завдань:

1. Проаналізувати та узагальнити наукові дані щодо особливостей проблеми відбору баскетболістів на різних етапах багаторічного вдосконалення за даними спеціальної літератури та мережі Інтернет.

2. Систематизувати та обґрунтувати інформативні критерії та визначити їх пріоритетну значущість під час відбору баскетболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки.

3. Обґрунтувати комплексний механізм відбору та розробити модельні характеристики баскетболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки за показниками, що характеризують спортивно-педагогічні та морфофункціональні складові підготовленості спортсменів.

4. Перевірити ефективність механізму відбору та запропонованих критеріїв оцінювання рівня підготовленості баскетболістів під час відбору на етапі спеціалізованої базової підготовки.

Результати дисертаційної роботи мають об'єктивний характер, ґрунтуються на достатній кількості наукового матеріалу, комплексі інформативних методів, адекватних поставленим меті та завданням роботи.

Сформульовані висновки у повній мірі відображають зміст проведених досліджень і відповідають завданням роботи.

Достовірність і новизна отриманих наукових результатів.

Достовірність отриманих результатів підтверджується достатньою кількістю обстежених спортсменів, обраною методикою організації педагогічного дослідження. Отримані здобувачем наукові положення та висновки підтверджені шляхом математичної обробки та статистичного аналізу.

Автором застосовано: Аналіз літературних джерел та даних Інтернет, анкетування, метод експертних оцінок, педагогічне тестування баскетболістів, аналіз змагальної діяльності баскетболістів U 16; педагогічне спостереження в умовах навчально-тренувальної і змагальної діяльності, медико-біологічні методи; методи математичної статистики.

Контингент – 52 баскетболіста, які виступали в складах кадетських збірних команд України U 14 – U 16. Експертами в дослідженнях виступили 24 спеціалісти з баскетболу – головні тренери національних збірних команд України з баскетболу та їх асистенти, тренери кадетських, юніорських та молодіжних команд України, тренери різних клубних команд, спеціалісти федерації баскетболу України, науково-педагогічні працівники вищих закладів освіти, що спеціалізуються в спортивних іграх у цілому, та баскетболі зокрема (кандидати та доктори наук та ін.).

Вивчено спортивні біографії та статистичні дані змагальної діяльності понад 300 баскетболістів, які виступали в офіційних міжнародних змаганнях збірних команд на чемпіонатах Європи та світу протягом 2016 – 2021 рр.

Дисертаційна робота містить **наукову новизну**. Дисертантом отримано нові дані, а саме: вперше систематизовані і верифіковані критерії та окремі показники з метою відбору баскетболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки. Визначена пріоритетна значущість показників під час здійснення відбору на етапі спеціалізованої базової підготовки. Запропоновано комплекс суб'єктивних критеріїв оцінювання ігрових здібностей баскетболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки та визначено їх вклад в процес відбору спортсменів. Розроблені модельні характеристики та оціночні шкали для визначення рівня підготовленості та перспективності баскетболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки. Визначені структурні взаємозв'язки між ефективністю змагальної діяльності гравців, що перебувають на етапі спеціалізованої базової підготовки з результатами педагогічного тестування і морфо-функціональних дослідження. Визначено взаємозв'язок специфічних ігрових здібностей баскетболістів з рівнем прояву інших сторін підготовленості та ефективністю змагальної діяльності в офіційних матчах. Розроблений комплексний механізм для визначення перспективності баскетболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки який включає, підсумкові формули з урахуванням ігрового амплуа спортсменів, оціночні шкали, «вагові коефіцієнти» значущості різних факторів підготовленості та їх

окремих показників для відбору баскетболістів. Проаналізовано вплив «ефекту віку» (RAE) на прояв різних фізичних та техніко-тактичних показників у баскетболістів 14–16 років. Проведено факторний аналіз структури техніко-тактичної підготовленості баскетболістів 14–16-річного віку.

Окрім цього, визначено та доповнено дані щодо структуру змагальної діяльності в ігрових командних видах спорту, доповнені та уточнені дані щодо провідних компонентів в структурі змагальної діяльності баскетболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки. Розширено дані щодо особливостей побудови етапу спеціалізованої базової підготовки в спортивних командних іграх та визначені основні проблеми що виникають під час так званого перехідного етапу багаторічної спортивної кар'єри. Доповнені знання щодо особливостей підготовки баскетболістів на різних етапах багаторічного вдосконалення, багаторівневої системи відбору та орієнтації, моделювання та прогнозування, методики контролю та оцінювання змагальної діяльності.

Практична значущість дисертаційної роботи полягає у впровадженні розробленого алгоритму організації відбору та інформативних критеріїв визначення потенційних можливостей баскетболістів, що перебувають на етапі спеціалізованої базової підготовки під час комплектування кадетських національних збірних команд України U14 – U16 при підготовці до офіційних міжнародних змагань у своїх вікових категоріях. Сформульовані в дисертації висновки і пропозиції використано для впровадження в практику роботи Громадської спілки «Федерація баскетболу України»

Повнота викладу матеріалів дисертації в опублікованих працях. За темою дисертації видано 6 наукових праць:

серед яких 2 статті опубліковано у фахових виданнях України за спеціальністю 017, одне з яких проіндексоване у базі даних Scopus (Q4), 1 стаття у періодичному науковому виданні США, яке проіндексоване у базі даних Scopus (Q2); 3 публікації апробаційного характеру

Характеристика основних положень роботи. Дисертаційна робота містить анотацію, список публікацій здобувача за темою дисертації, зміст, перелік умовних позначень, вступ, п'ять розділів та висновки до них, загальні висновки, список використаних джерел, додатки (всього 11 додатків). Обсяг основного тексту дисертації складає 158 сторінок. Цифровий матеріал дисертації ілюстровано 23 таблицями та 25 рисунками. Список використаних джерел складає 180 найменувань, з яких 94 – кирилицею та 86 – латиницею.

У вступі дисертації обґрунтовано актуальність обраної теми роботи, окреслено зв'язок роботи з науковими планами, темами, сформульовано об'єкт, предмет, мету, завдання, методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення роботи, наведено дані про апробацію отриманих результатів, структуру роботи.

Перший розділ «Проблеми відбору баскетболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки» присвячений аналізу наукових джерел, де висвітлено: особливості відбору та спортивної орієнтації в ігрових видах спорту; особливості підготовки баскетболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки; особливості змагальної діяльності в баскетболі та значення змагань в дитячо-юнацькому віці; проблеми ігрової спеціалізації в баскетболі та необхідність врахування майбутнього ігрового амплуа під час прогнозування стратегічної перспективи гравців в процесі відбору вже на етапі спеціалізованої базової підготовки та ін.

У другому розділі **«Методи та організація дослідження»** розкрито методологію дослідження, наведено використані методи та обґрунтовано доцільність їх застосування. Представлено відомості про випробування та етапи дослідження. Науково-методичне обґрунтування і організація дослідження здійснювались з урахуванням загальнонаукових і методологічних принципів цілісності наукових досліджень і їх подальшого практичного впровадження.

У процесі виконання дисертаційної роботи були використані такі методи: аналіз даних спеціальної літератури та практичного досвіду;

анкетування, аналіз змагальної діяльності, педагогічне спостереження та тестування; морфологічні методи дослідження, метод експертних оцінок, методи математичної статистики. Дослідження проводилися в три етапи з 2019 по 2022 рр. В дослідженнях взяло участь 52 спортсмени (гравці кадетських національних збірних команд України), та 24 фахівців з баскетболу (тренери, спортивні функціонери, науково-педагогічні працівники та ін.).

У третьому розділі «Використання традиційних критеріїв для визначення спортивної обдарованості та відбору баскетболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки». Систематизовані та представлені традиційні критерії та тести, які сьогодні використовуються для відбору баскетболістів в дитячо-юнацькому спорті. Визначена значущість ключових факторів під час відбору баскетболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки. Представлені модельні характеристики баскетболістів різного віку та амплуа за показниками, які характеризують морфологічні данні, рівень фізичної та технічної підготовленості, а також особливостей змагальної діяльності гравців 14-16 років. Здійснено аналіз динаміки прояву різних сторін підготовленості баскетболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки. Обґрунтовується необхідність врахування тривалої динаміки змін ключових параметрів підготовленості під час відбору баскетболістів. Представлені дослідження взаємозв'язків між ефективністю змагальної діяльності баскетболістів та рівнем прояву різних параметрів підготовленості.

У четвертому розділі «Обґрунтування комплексного підходу до відбору баскетболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки з урахуванням об'єктивних та суб'єктивних критеріїв підготовленості» Систематизовані та представлені специфічні ігрові здібності (суб'єктивна складова), які необхідно враховувати під час відбору баскетболістів. Визначена значущість специфічних здібностей для відбору загалом, а також з урахуванням ігрового амплуа баскетболістів. Представлений варіант

експертного оцінювання прояву специфічних ігрових здібностей спортсменів. Розглянуті переваги та недоліки подібної експертизи. Розкриті інтеркореляційні взаємозв'язки прояву специфічних ігрових здібностей, а також показано їх зв'язок із ефективністю змагальної діяльності спортсменів та рівнем прояву різних сторін підготовленості. Встановлена факторна структура техніко-тактичної підготовленості баскетболістів різного ігрового амплуа на етапі спеціалізованої базової підготовки. Обґрунтовано та представлено комплексний механізм відбору баскетболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки з урахуванням пріоритетної значущості ключових параметрів підготовленості баскетболістів різного ігрового амплуа.

У п'ятому розділі «Аналіз та узагальнення результатів дослідження» здійснено узагальнення результатів дослідження і теоретичного аналізу, сформовані основні результати дисертаційного дослідження, розкрита практична та теоретична значущість проведеної роботи. У процесі дисертаційного дослідження було отримано три групи даних: результати, що підтверджують, набули подальшого розвитку та абсолютно нові.

В роботі вперше визначена пріоритетна значущість ключових факторів для відбору баскетболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки. Виявлені ключові структурні компоненти прояву специфічних ігрових здібностей в баскетболі на етапі спеціалізованої базової підготовки.

Обґрунтовано комплексний підхід до оцінювання перспективних можливостей баскетболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки, який враховує пріоритетну значущість прояву ключових факторів підготовленості для баскетболістів різного амплуа та індивідуальний рівень прояву окремих компонентів підготовленості. Даний підхід ґрунтується на врахуванні об'єктивно-метричних критеріїв оцінювання та специфічних ігрових здібностей, що мають суб'єктивний характер, а також проведені інтегрального розрахунку перспективності на основі розроблених шкал оцінювання та рейтингових коефіцієнтів кожного окремого показника.

Робота містить висновки, практичні рекомендації, список використаних джерел та додатки, де відображені в тому числі і акти впровадження результатів. За структурою та змістом дисертаційне дослідження має логічне викладення матеріалу, послідовну побудову, що дозволяє отримати уявлення про досягнення мети та завдань роботи. Матеріал дисертаційної роботи викладено державною мовою, лаконічно, науковим стилем.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертаційної роботи. Суттєвих зауважень до змісту та оформлення дисертаційної роботи в цілому немає. Позитивно оцінюючи дисертацію Шао Чжигона, можна зазначити деякі зауваження, побажання і дискусійні питання:

1. Потребують уточнення мета, об'єкт та предмет дослідження.
2. В четвертому розділі автор представив результати факторного аналізу техніко-тактичної діяльності баскетболістів різного ігрового амплуа. Доцільним було б представити такий аналіз і за іншими факторами підготовленості (морфологічні дані, фізична підготовленість тощо).
3. Комплексний механізм відбору, який пропонує автор, не враховує рівня прояву багатьох важливих психологічних якостей та властивостей особистості (параметри уваги, мислення та ін.).
4. В роботі зустрічаються неточності, орфографічні помилки.

Однак, зазначені дискусійні питання не впливають на загальну позитивну оцінку поданої роботи і не знижують високого рівня.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертаційна робота Шао Чжигона «Відбір баскетболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки з урахуванням педагогічних та морфологічних критеріїв» є завершеним самостійним дослідженням, має наукову новизну, практичну та теоретичну значущість, відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 759 від 31.05.2019 р.) і «Порядку присудження ступеня

доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор Шао Чжигон заслуговує присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт.

Рецензент:

кандидат наук з фізичного виховання та спорту,
доцент, завідувач кафедри спортивних ігор
Національного університету
фізичного виховання і спорту України

С. Є. Шутова

Підпис С.Є. Шутової засвідчую

Вчений секретар Національного університету
фізичного виховання і спорту України

Т.С. Машеренкова

